

VODITELJ BRODICE

KATEGORIJE C

VODITELJ BRODICE

KATEGORIJE C

(samo za internu upotrebu)

SADRŽAJ

1	POMORSKA (PLOVIDBA) NAVIGACIJA	8
1.1	DEFINICIJE I PODJELA NAVIGACIJE	8
1.2	OBLIK ZEMLJE	8
1.3	GEOGRAFSKE KOORDINATE	9
1.4	MJERNE JEDINICE U NAVIGACIJI	10
1.5	ZEMLJA KAO MAGNET	10
1.5.1	VARIJACIJA.....	10
1.6	ORIJENTACIJA NA MORU	12
1.6.1	PODJELA HORIZONTA	12
1.6.2	OSNOVNI SMJEROVI U NAVIGACIJI	12
1.6.3	MJERENJE KUTOVA U NAVIGACIJI.....	13
1.6.3.1	MAGNETSKI KOMPAS	14
1.6.3.2	ŽIRO – KOMPAS.....	14
1.6.4	KONTROLA DEVIJACIJE KOMPASA.....	15
1.6.5	PRETVARANJE I ISPRAVLJANJE KURSEVA I AZIMUTA (SMJEROVA).....	15
1.7	PRIRUČNICI I POMORSKE KARTE	16
1.7.1	PRIRUČNICI ZA NAVIGACIJU.....	16
1.8	POMORSKE KARTE	17
1.8.1	MERKATOROVA (NAVIGACIJSKA) KARTA	18
1.8.2	KLASIFIKACIJA POMORSKIH KARATA.....	19
1.8.3	Elektroničke karte	20
1.8.4	SADRŽAJ NAVIGACIJSKE KARTE	21
1.9	POMORSKE OZNAKE I SVJETLA	24
1.9.1	Oznake.....	24
1.9.2	Svjetla	28
1.10	OSNOVNI ZADACI NA KARTI	31
1.10.1	Vađenje geografskih koordinata neke točke	31
1.10.2	Unošenje geografskih koordinata neke točke	32
1.10.3	Mjerenje kursEva i azimuta	33
1.10.4	Mjerenje udaljenosti	34
1.10.5	Brzina i prevaljeni put.....	34
1.10.6	Prenošenje zadane točke s jedne karte na drugu	35
1.10.7	Ispravljanje karata	35
1.11	PLANIRANJE PLOVIDBE	36
1.12	ODREĐIVANJE POZICIJE BRODA	36
1.12.1	ZBROJENA POZICIJA.....	37
1.12.2	POZICIJA ODREĐENA ISTOVREMENIM OSMATRANJEM JEDNOG OBJEKTA	37
1.12.3	POZICIJA ODREĐENA ISTOVREMENIM OSMATRANJEM DVA OBJEKTA.....	38
1.12.3.1	Pozicija određena mjerenjem 2 azimuta	38
1.12.3.2	Pozicija određena mjerenjem 2 udaljenosti	38
1.12.3.3	Pozicija određena mjerenjem udaljenosti u pokrivenom smjeru.....	39
1.12.4	POZICIJA ODREĐENA ISTOVREMENIM OSMATRANJEM TRI OBJEKTA	39
1.12.4.1	Pozicija određena mjerenjem 3 azimuta	39
1.12.4.2	Pozicija određena mjerenjem triju udaljenosti	40
1.12.5	POZICIJA BRODA ODREĐENA U RAZMAKU VREMENA	40
1.12.5.1	Pozicija određena dvokratnim smjerenjem istog objekta.....	40
1.12.5.2	Pozicija određena dvokratnim smjerenjem istog objekta kod	41

promjene kursa	41
1.12.5.3 Pozicija određena smjerenjem dva objekta u razmaku vremena	41
1.13 PLOVIDBA OPASNIM PODRUČJEM	42
1.13.1 PLOVIDBA GUSTIM OTOČJEM, OPASNIM PLIČINAMA I PODRUČJIM	42
PODVODNIH HRIDI	42
1.13.2 PLOVIDBA KANALIMA I TJESNACIMA	42
1.14 PLOVIDBA PRI SLABOJ VIDLJIVOSTI	43
1.15 Upotreba elektronskih pomagala na brodu	44
1.15.1 GPS - Global positioning system	44
1.15.1.1 DIJELOVI GPS SISTEMA	44
1.15.1.2 Kako radi GPS prijemnik	45
1.15.1.3 Greške GPS sistema	45
1.15.1.4 DGPS	46
1.15.2 Dubinomjeri	47
1.15.2.1 Greške dubinomjera	48
1.15.3 Brzinomjeri	48
1.15.3.1 Brzinomjer sa propelerom	49
1.15.3.2 Elektromagnetski brzinomjeri	49
1.15.3.3 Brzinomjeri koji mjere razliku u pritiscima	49
1.15.3.4 Doppler brzinomjer	49
1.15.4 Greške brzinomjera	50
2 IZBJEGAVANJE SUDARA NA MORU I MANEVRIRANJE	51
BRODICOM	51
2.1 Pravila o izbjegavanju sudara na moru	51
2.1.1 definicije svjetala na brodicama i brodovima	51
2.1.1.1 Svjetla na brodici	51
2.1.1.2 Svjetla na brodovima na mehanički pogon	52
2.1.1.3 Svjetla na jedrenjacima	52
2.1.1.4 Svjetla na hidro zrakoplovima	53
2.1.2 Dnevni znakovi	53
2.1.3 Zvučni i svjetlosni signali upozorenja	54
2.1.4 Međusobno izbjegavanje sudara na moru	55
2.1.5 Plovidba u lukama u kojima je plovidba otežana	57
2.1.6 Signali opasnosti	57
2.2 Manevriranje brodicom	58
2.2.1 Propeler i propulzija	58
2.2.2 Osnovne manevriranja	58
2.1.	59
2.2.	59
2.2.2.1 Kretanje u pravcu	59
2.2.2.2 Plovidba kroz uske prolaze ili pored zidane obale	59
2.2.2.3 Okretanje brodice	60
2.2.2.4 Zaustavljanje brodice	61
2.2.2.5 Kretanje krmom	61
2.2.3 Privez / odvez	62
2.2.4 Sidrenje	64
2.2.5 Dolazak na sidrište i sidrenje	65
2.2.5.1 Vrste sidara	66
3 MOTORISTIKA I ZAŠTITNE MJERE	67
3.1 Mehanički porivni uređaji	67

3.1.1	Vanbrodski motori	67
3.1.2	Unutrašnje / vanjski motori (Z pogon)	68
3.1.3	Unutrašnji motori	68
3.1.4	Jet drive	69
3.1.5	Osnovni pojmovi o radu motora	70
3.1.5.1	Princip rada četverotaktnog benzinskog motora	70
3.1.5.2	Princip rada četverotaktnog dizel motora	71
3.1.5.3	Princip rada dvotaktnih benzinskih motora	71
3.1.6	Priprema motora za pogon	72
3.1.6.1	Upućivanje i zaustavljanje motora	72
3.1.7	Podmazivanje i hlađenje motora	73
3.1.8	Kontrola rada motora u vožnji	73
3.1.9	Diagnoza kvarova i održavanje	74
3.1.9.1	Problemi u radu motora	76
3.1.9.2	Svakodnevna inspekcija motora	77
3.1.9.3	Priprema motora za duže stajanje van sezone	77
3.1.9.4	Gorivo za motore i sigurnosne mjere kod krcanja goriva	78
3.1.9.5	Akumulatori i njihovo održavanje	78
3.1.10	Sredstva za gašenje požara na brodici	79
3.2	Zaštita mora od onečišćenja	79
3.2.1	Izvori onečišćenja i postupci spriječavanja onečišćenja	79
3.2.1.1	Sprečavanje onečišćenja sa brodica	80
4	PROPISI, POMORSTVO I METEOROLOGIJA	81
4.1	Pojam i podjela materije pomorskog prava	81
4.2	poznavanje nacionalnog pomorskog prava	83
4.2.1	Kategorije plovidbe	83
4.2.2	Red u lukama	84
4.2.3	Red na ostalim dijelovima unutrašnjih morskih voda i teritorijalnog mora Republike Hrvatske	85
4.2.4	Strane jahte	85
4.2.5	Spašavanje	86
4.2.6	Državna pripadnost	86
4.2.6.1	Vijenje zastave	86
4.2.7	DEFINICIJA I Vrste brodica I JAHTI	87
4.2.8	Utvrđivanje sposobnosti brodice za plovidbu	87
4.2.9	Prijava pomorske nezgode brodice	88
4.2.10	Oprema brodice	88
4.2.10.1	OPREMA BRODICE ZA OSOBNE POTREBE	89
4.2.10.2	OPREMA BRODICE ZA GOSPODARSKE I JAVNE NAMJENE	91
4.3	Pomorstvo	93
4.3.1	Vrste brodica	93
4.3.2	Dimenzije brodica - gaz i nadvođe	95
	.....	95
4.3.3	Konopi i uzlovi - vrste uzlova i način vezivanja	96
4.3.4	Stabilnost brodice	98
4.3.4.1	Početa poprečna stabilnost	98
4.3.4.2	Uvjeti plovnosti	99
4.3.4.3	Stabilnost brodice obzirom na razmještaj težine	99
4.4	METEOROLOGIJA U POMORSTVU	100
4.4.1	Atmosfera	100

4.4.2	Voda u atmosferi	100
4.4.2.1	Oblaci	100
4.4.2.2	Magla.....	102
4.4.3	Atmosferski tlak	102
4.4.4	Atmosferska gibanja	102
4.4.5	Planetarno strujanje.....	103
4.4.6	Vjetar	103
4.4.6.1	Vjetrovi na Jadranu	104
4.4.7	Ciklona.....	105
4.4.8	Anticiklona	106
4.4.9	Morske struje i njihov utjecaj na plovidbu	106
4.4.10	Izvješća o vremenu (vremenska prognoza)	106
5	SIGURNOST NA MORU I PRUŽANJE PRVE POMOĆI	108
5.1	Postupci u opasnosti.....	108
5.1.1	Prestanak rada motora, brodica bez poriva.....	108
5.1.2	Čovjek u moru	108
5.1.3	Propuštanje vode i naplavljivanje	109
5.1.4	Prevrtanje, potonuće, nasukanje	110
5.1.5	Preživljavanje na moru	110
5.1.6	Sredstva za spašavanje	111
5.1.6.1	Prsluk	111
5.1.6.2	Pneumatske splavi	111
5.2	PRUŽANJE PRVE POMOĆI	112
5.2.1	Izvori povreda na brodici	112
5.2.2	Prva pomoć kod krvarenja, opekotina i lomova kostiju.....	112
5.2.3	Prva pomoć kod sunčanice i toplotnog udara.....	112
5.2.4	Prva pomoć kod utapanja.....	113
5.2.5	Prva pomoć kod otrovnih ujeda ili uboda.....	113
5.2.6	Prva pomoć kod trovanja hranom.....	113
6	POMORSKA RADIOTELEFONSKA SLUŽBA	114
6.1	ISPRAVE BRODSKE RADIO-POSTAJE	114
6.2	IDENTIFIKACIJA I POZIVNI ZNAKOVI	115
6.3	SMJEŠTAJ RADIO-POSTAJE NA BRODICI	116
6.4	DIJELOVI RADIO- POSTAJE	116
6.5	MJERE PROTIV SMETNJI RADIO-POSTAJE	117
6.6	POSTUPCI USPOSTAVLJANJA RADIO VEZE	118
6.6.1	OPĆI POSTUPAK ZA USPOSTAVLJANJE RADIO VEZE	119
6.6.2	POSEBNI POSTUPAK.....	120
6.6.2.1	SIGNAL POGIBELJI, POZIV I PORUKA POGIBELJI	120
6.6.2.2	PRIJENOS PORUKE POGIBELJI.....	122
6.6.2.3	SIGNAL I PORUKE O HITNOSTI	123
6.6.2.4	SIGNAL I PORUKE SIGURNOSTI.....	124
6.7	RED PRVENSTVA U RADIO PROMETU	125
6.8	RAD U LUCI, NADZOR I INSPEKCIJA	125
6.9	RADIO-BRZOJAVI I TELEFONSKI RAZGOVORI.....	126
6.10	GMDSS – SVJETSKI POMORSKI SUSTAV ZA POGIBELJ I SIGURNOST	127
6.10.1	Satelitski segment.....	128
6.10.2	segment obalnih postaja	128
6.11	MEĐUNARODNA TABLICA ZA SRICANJE SLOVA I BROJEVA.....	130
6.12	Međunarodni signalni kodeks.....	131

6.13	ZNAČENJE SIGNALA S JEDNOM ZASTAVICOM	132
7	PRIMJERI ZA VJEŽBU	133

1 POMORSKA (PLOVIDBA) NAVIGACIJA

1.1 DEFINICIJE I PODJELA NAVIGACIJE

Navigacija je vještina vođenja broda najpovoljnijim putem (najsigurnijim, što znači, ne uvijek i najkraćim putem) iz jednog mjesta u drugo. Zbog toga je u plovidbi od posebnog značenja znati se služiti pomorskim kartama i na njima pravilno ucrtavati kursove, rute, pozicije broda, poznavati područje plovidbe i orijentirati se u tim područjima u svim vremenskim uvjetima.

S obzirom na područje plovidbe pomorsku navigaciju dijelimo na:

1. **Obalnu navigaciju** (terestričku) – plovidba u obalnom području kada je obala na vidiku, odnosno kada se za određivanje pozicije broda koriste prirodni ili terestrički objekti (svjetionici, plutače, rtovi...)
2. **Oceansku navigaciju** – plovidba daleko od obale kada se za određivanje pozicije koriste astronomske metode određivanja visine nebeskog tijela i elektronički sustavi (GPS, Loran, Decca, Omega, RDF)
3. **Polarna navigacija** – plovidba u polarnim predjelima unutar paralele 70° N i S

1.2 OBLIK ZEMLJE

Zemlja je spljoštena na polovima i izbočena na ekvatoru, a dano joj je ime **geoid**.

Zemlju za praktične potrebe navigacije predočavamo kao kuglu s mrežom meridijana i paralela (globus). Svako mjesto na zemlji ima svoju paralelu i meridijan.

Zemaljska os	zamišljeni pravac oko kojeg se Zemlja okreće točke u kojima os probada površinu Zemlje nazivaju se zemaljski (geografski) polovi – sjeverni (P_N) i južni (P_S)
Ekvator (Q)	kružnica kojoj je ravnina okomita na zemaljsku os dijeli Zemlju na sjevernu i južnu hemisferu
Paralele	kružnice kojih su ravnine paralelne s ekvatorom
Meridijani	polukružnice (dvije polukružnice, meridijan i njegov protumeridijan, zajedno čine kružnicu čija ravnina prolazi kroz zemaljsku os) meridijan od kojega se broje svi ostali meridijani prolazi zvjezdarnicom u Greenwichu (Grinič), pa se naziva početni ili Grinički meridijan. Grinički meridijan i njegov protumeridijan dijele Zemlju na istočnu i zapadnu hemisferu

1.3 GEOGRAFSKE KOORDINATE

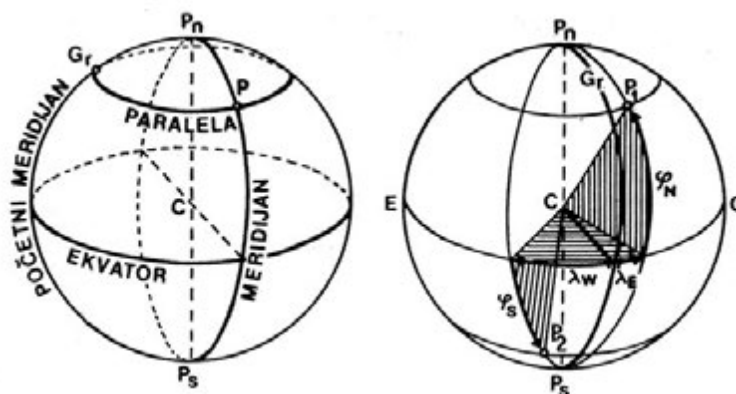
Pozicija broda i bilo kojeg mjesta na Zemlji (kao kugli) određena je geografskim koordinatama – geografskom širinom i geografskom dužinom.

Geografska širina (φ)

- luk meridijana između ekvatora i paralele mjesta
- računa se od ekvatora prema polovima, gdje je ekvator 0° , a polovi 90°

Geografska dužina (λ)

- luk ekvatora između početnog (Greenwich) meridijana i meridijana mjesta
- računa se od početnog meridijana (0°) do 180° E (istočno) ili 180° W (zapadno)

Geografska širina i dužina mjere se u lučnim jedinicama – stupnjevima, minutama i sekundama, odnosno desetinama minuta, npr.:

$$\varphi = 46^\circ 23' 24'' \text{ N} \quad \text{ili} \quad \varphi = 46^\circ 23,4' \text{ N}$$

$$\lambda = 15^\circ 36' 48'' \text{ E} \quad \text{ili} \quad \lambda = 15^\circ 36,8' \text{ E}$$

1 krug = 360 stupnjeva ($^\circ$)
 1 stupanj ($^\circ$) = 60 minuta ($'$)
 1 minuta ($'$) = 60 sekundi ($''$)

1.4 MJERNE JEDINICE U NAVIGACIJI

Radi praktičnosti potrebno je da jedinica za mjerenje udaljenosti ili prevaljenog puta ima veze s kutnom (lučnom) jedinicom. Stalna jedinica za mjerenje udaljenosti u navigaciji nazvana je nautička milja (M).

Za nautičku milju usvojena je vrijednost 1' meridijana na srednjoj geografskoj širini (45°) koja zaokruženo iznosi 1852 m. Nautička milja dijeli se na deset dijelova, a 1/10 M zove se kabel.

Brzina broda računa se u čvorovima (čv). Ako brod plovi brzinom od 1 čv, za jedan sat prevalit će put od 1 M (1 čv = 1 M/h).

Na navigacijskim kartama i instrumentima udaljenosti su obično dane u nautičkim miljama i kabelima, a visine i dubine u metrima. Na nekim inozemnim kartama dubine mogu biti dane u sežnjevima, često i u stopama (planovi), a visine objekata u stopama.

1 in (inch – palac)	= 2,54 cm = 0,0254 m
1 ft (foot – stopa)	= 12,0 in = 30,48 cm = 0,3048 m
1 yd (yard)	= 3 ft = 36 in = 91,4 cm = 0,914 m
1 fm (fathom – sežanj)	= 2 yd = 6 ft = 1,829 m

1.5 ZEMLJA KAO MAGNET

Na magnetsku iglu Zemlja djeluje kao veliki magnet, što pokazuje da ona ima svoje magnetsko polje. Magnetske silnice tog polja, koje spajaju magnetske polove Zemlje, zamišljaju se kao magnetski meridijani, pa se zato i kaže da se magnetska igla postavlja u smjeru magnetskog meridijana.

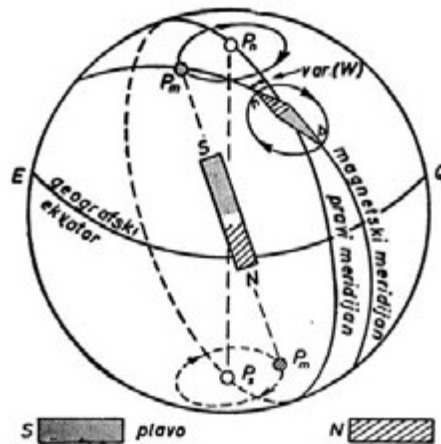
Na osnovi zakona o privlačenju odnosno odbijanju dvaju magnetskih polova proizlazi da je magnetizam sjeverne geografske hemisfere suprotan onome što ga ima sjeverni (crveni) kraj magnetske igle. Ako smatramo da je magnetizam sjevernog kraja magnetske igle sjeverni (crveni), tada je magnetski pol sjeverne geografske hemisfere južnog (plavog) polariteta, a magnetski pol južne geografske hemisfere sjevernog (crvenog) polariteta.

Magnetski su polovi mjesta na površini Zemlje s najgušćim silnicama, to su ujedno mjesta na kojima su silnice okomite na horizont. Oni obuhvaćaju površinu kojoj je promjer približno 550 M. Njihov se položaj mijenja.

1.5.1 VARIJACIJA

Magnetski polovi Zemlje ne podudaraju se s geografskim polovima, pa se prema tome ni magnetski meridijani ne podudaraju s pravim (geografskim) meridijanima.

Varijacija (magnetska deklinacija) – to je kut što ga magnetski meridijan (sjeverni kraj magnetske igle) zatvara s pravim meridijanom. Ona može biti 0° - 180° (u plovnim područjima normalno do 30°) plus (E) ili minus (W), prema tome na koju je stranu od pravog meridijana otklonjen sjeverni (crveni) kraj magnetske igle.

Prijeko je potrebno poznavati vrijednost varijacije da bi se odredio kurs kojim brod plovi. Kako položaj magnetskih polova nije stalan, tako je i vrijednost varijacije promjenljiva. Vrijednost varijacije i njezina promjena upisane su na svakoj navigacijskoj karti u “magnetskoj ruži”.

Određivanje varijacije u području plovidbe:

- ukupna promjena varijacije dodaje se vrijednosti varijacije upisane na karti ako je varijacija u porastu, a oduzima ako je u opadanju, bez obzira na njezin predznak, ili
- ako se računa sa predznacima, tada, ako je u porastu, ispravak ima isti predznak kao i varijacija, a ako je u opadanju ispravak ima suprotan predznak od varijacije

Primjeri:

1. Iz karte se pročita: $1^{\circ}25'$ E 1991 ($3'E$). Kolika je varijacija 2001.g.?

Rješenje: 1991.g. varijacija je bila $1^{\circ}25'$ E (istočno) i svake godine mijenja se za $3'E$ (istočno)

$$3' \times 10 = 30' \text{ E } \mathbf{var}_{01} = 1^{\circ}25' + 30' = \mathbf{1^{\circ}55' E}$$

2. Varijacija je 1960.g. iznosila $0^{\circ}26'$ W, godišnje padanje iznosi $6'$. Kolika je varijacija 1978.g.?

$$6' \times 18 = 108' = 1^{\circ}48' \quad \mathbf{var}_{78} = -0^{\circ}26' + 1^{\circ}48' = \mathbf{1^{\circ}22' E}$$

1.6 ORIJENTACIJA NA MORU

1.6.1 PODJELA HORIZONTA

Ako se motriočevim okom položi ravnina horizonta i ravnina koja je okomita na nju, one se sijeku u dva pravca: sjever – jug i istok – zapad. Ta dva pravca dijele horizont na četiri kvadranta – I (NE), II (SE), III (SW) i IV (NW). Krajnje točke ovih pravaca određuju četiri glavne (kardinalne) točke – N, E, S i W, a međutočke NE, SE, SW i NW četiri su interkardinalna smjera horizonta.

Za potrebe navigacije horizont se dalje dijeli na stupnjeve ili na zrake (1 zraka = $11,25^\circ$). Podjela horizonta na zrake naziva se obično **ruža vjetrova**, a podjela na stupnjeve **kompasna ruža**.

Podjelom horizonta na stupnjeve postiže se veća točnost. Čitav horizont podijeljen je na 360° , a brojenje počinje od N točke (0°) horizonta preko E (90°), S (180°) i W (270°). Prema toj podijeli svaki pravac, odnosno smjer u horizontu, točno je određen brojem stupnjeva od sjeverne točke horizonta.

1.6.2 OSNOVNI SMJEROVI U NAVIGACIJI

Kada brod plovi, navigator u svako doba mora biti sposoban orijentirati se u prostoru bilo neposrednim motrenjem objekata u horizontu ili s pomoću navigacijske karte. Određivanje smjerova pojedinih karakterističnih objekata jedna je od najvažnijih dužnosti navigatora. Pod smjerom općenito razumijevamo međusobni odnos dviju točaka bez obzira na njihovu udaljenost.

U navigaciji smjer se izražava kao kutna vrijednost horizonta mjerena u stupnjevima od izabranog pravca – sjeverojužnice ili uzdužnice broda.

Zavisno od kojih se pravaca taj kut mjeri, u navigaciji razlikujemo ove pojmove:

Pramčani kut

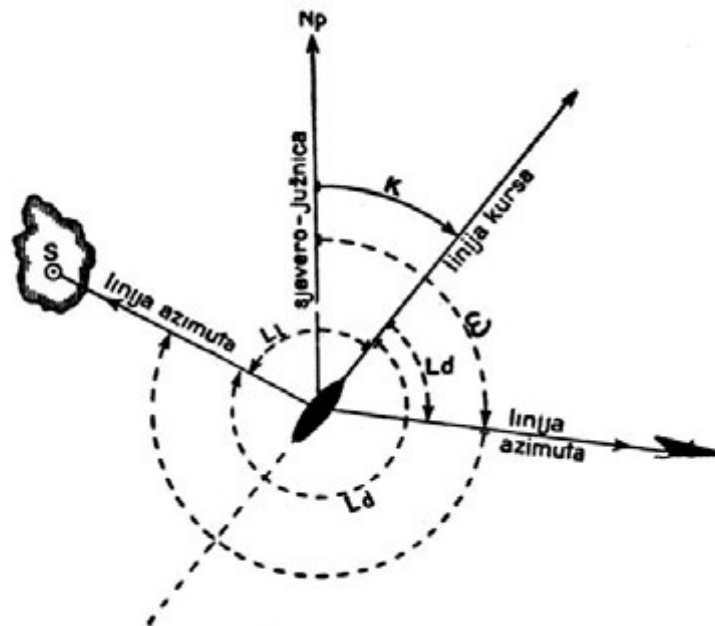
- kut između uzdužnice broda i smjera iz motriočeva oka prema nekom objektu (smjera na objekt)
- mjeri se od pramca broda (0°) desno (+) i lijevo (-) do 180°

Kurs broda

- kut što ga zatvara uzdužnica broda sa sjevernim krajem sjeverojužnice
- mjeri se u stupnjevima od sjevera (N= 0°) preko istoka (E= 90°) do 360°

Azimut

- kut što ga zatvara sjeverni kraj sjeverojužnice (N) sa smjerom iz motriočeva oka prema nekom objektu (sa smjerom na objekt)
- mjeri se kao i kurs

Veza između kursa (K), pramčanog kuta (L) i azimuta (ω):

$$\omega = K + (\pm L)$$

1.6.3 MJERENJE KUTOVA U NAVIGACIJI

Kompas je sprava koja pokazuje pravac meridijana mjesta na kojem se nalazi brod. U navigaciji se koriste za pokazivanje kursa i određivanje azimuta.

Prema fizičkim osobinama kompasi se dijele na:

- **magnetske** – za pokazivanje pravca meridijana koriste magnetsko polje Zemlje
- **amagnetske** (nemagnetske) – za pokazivanje pravca meridijana koriste fizičke i elektromagnetske zakone i prirodne zakonitosti kretanja Zemlje (npr. žiro-kompas)

Osim za pokazivanje kursa i određivanje azimuta, kompasi preko ponavljača prenose podatke o kursu i svim drugim uređajima kojima su ti podaci potrebni (navigacijski uređaji, automatsko kormilo...)

1.6.3.1 MAGNETSKI KOMPAS

U magnetske kompase ubrajaju se svi kompasi čiji se osjetljivi element pod utjecajem magnetskog polja Zemlje usmjerava u meridijan.

Kako na brodu postoje feromagnetske mase, brod pod utjecajem zemaljskog magnetizma stvara vlastito magnetsko polje koje utječe na magnetski kompas tako da se kompasna ruža otklanja iz magnetskog meridijana u tzv. kompasni meridijan.

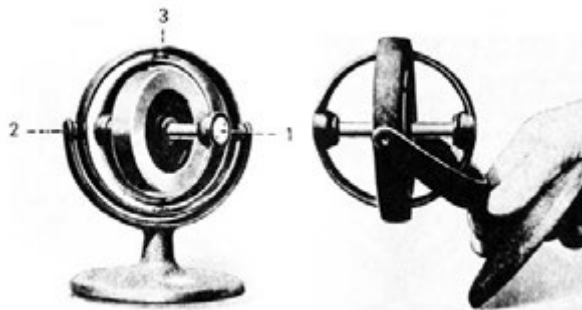
Devijacija magnetskog kompasa – kut između magnetskog i kompasnog meridijana.

Devijacija se javlja uslijed djelovanja magnetskog polja broda koje dovodi do pomaka magnetske ruže u neki novi – kompasni meridijan.

1.6.3.2 ŽIRO – KOMPAS

Žiro-kompas koristi svojstva žiroskopa, čija se os rotacije usmjerava u pravac geografskog meridijana pod utjecajem sile teže i dnevne rotacije Zemlje.

Žiroskop je dinamičko simetrično tijelo proizvoljnog oblika koje rotira velikom brzinom oko osi simetrije i ovješeno tako da os rotacije može slobodno mijenjati svoj pravac u prostoru. Najčešći oblik žiroskopa je simetrični zamašnjak ili rotor (zvrk) ovješeno o kardanski sustav sa velikom obodnom brzinom rotacije. Žiroskop u kardanskom ovjesu naziva se žiroskop sa tri stupnja slobode.

Os rotacije zvrka (1) naziva se glavna os, a druge dvije osi, koje leže u ekvatorijalnoj ravnini zvrka i međusobno su okomite, nazivaju se ekvatorijalne osi – horizontalna (2) i vertikalna (3) os.

Kod žiro-kompasa također dolazi do otklona od pravog (geografskog) meridijana i postavljanja ruže u tzv. žiro-meridijan.

Devijacija žiro-kompasa – otklon glavne osi žiro-kompasa od pravog (geografskog) meridijana

Devijacija se javlja kao zbir grešaka – greška vožnje (kretanje broda), geografske širine, balistička i dr. Devijacija se ispravlja korektorima ili se njena vrijednost dobije iz tablice devijacije koja se isporučuje zajedno s kompasom. Ona je pozitivna ako je glavna os otklonjena od meridijana prema istoku, a negativna kada je os otklonjena prema zapadu.

1.6.4 KONTROLA DEVIJACIJE KOMPASA

Kompas kao najvažniji brodski instrument zahtijeva posebnu brigu prigodom rukovanja i uporabe. Posebno treba voditi računa da u blizini kompasa nema željeznih asimetričnih masa jer one utječu na ružu kompasa i promjenu devijacije.

U plovidbi, a posebno prije ulaska u navigacijski opasna područja potrebno je vršiti kontrolu devijacije kompasa koja se vrši u obalnoj navigaciji najčešće osmatranjem **pokrivenog smjera**. Najprije se osmotri pokriveni smjer (dva objekta u istoj ravnini) i očita azimut (magnetski ili žiro-magnetski), zatim se sa pomorske karte izračuna vrijednost varijacije, te se iz dobivenih podataka izračuna devijacija na slijedeći način:

za magnetski kompas

$$\begin{array}{r} \omega_p = \\ - \omega_k = \\ \hline K_u = \\ - \text{var} = \\ \hline \vartheta_k = \end{array}$$

za žiro-kompas

$$\begin{array}{r} \omega_p = \\ - \omega_z = \\ \hline \vartheta_z = \end{array}$$

1.6.5 PRETVARANJE I ISPRAVLJANJE KURSEVA I AZIMUTA (SMJEROVA)

Među najčešće mjerene veličine u navigaciji spadaju kutovi. Najvažniji instrumenti za mjerenje kutova su kompas, smjerala, radar, radio-goniometar i sekstant.

Poznato je da svaki kompas ima neku grešku, odnosno ne pokazuje pravac pravog (geografskog) meridijana, već neki drugi meridijan koji od pravog odstupa za neki kut, pa tako:

Magnetski kompas pokazuje:

- na kopnu pravac magnetskog meridijana (N_m)
- na brodu pravac kompasnog meridijana (N_k)

Žiro-kompas pokazuje pravac žiro-meridijana (N_z).

Analogno definiciji za kurs i azimut može se definirati kurs pravi (magnetski, kompasni, žiro) i azimut pravi (magnetski, kompasni, žiro):

- *Kurs pravi (magnetski, kompasni, žiro) je kut između sjevernog dijela meridijana pravog (magnetskog, kompasnog, žiro) i uzdužnice broda.*
- *Azimut pravi (magnetski, kompasni, žiro) je kut između sjevernog dijela meridijana pravog (magnetskog, kompasnog, žiro) i linije azimuta (smjera na objekt).*

Vežu između pojedinih kursova i azimuta daju slijedeći izrazi:

$$\begin{array}{ll} K_p = K_m + (\pm \text{var}) & \omega_p = \omega_m + (\pm \text{var}) \\ K_p = K_k + (\pm \vartheta) + (\pm \text{var}) & \omega_p = \omega_k + (\pm \vartheta) + (\pm \text{var}) \end{array}$$

Treba imati u vidu:

- samo se pravi kursovi (azimuti) ucrtavaju na pomorsku kartu,
- kormilari se po kursu kompasnom (žiro-kursu) koji odgovara kursu pravom,
- ako se pri rješavanju nekog izraza dobije negativan rezultat, onda tu negativnu vrijednost treba oduzeti od 360°,
- ako je rezultat izraza preko 360°, tada se od njega odbija 360°,
- ukupna korekcija za neko uže područje plovljenja ostaje ista sve dok se ne promijeni kurs,
- vrijednost varijacije se uzima s ruže na pomorskoj karti koja je najbliža ucrtanom kursu uz prethodno svođenje te vrijednosti na godinu plovljenja.

Pod ispravljanje kursa podrazumijeva se ispravljanje grešaka nastalih i određenih za vrijeme plovljenja. Kurs se ispravlja po magnetskom kompasu u toku plovljenja zbog promijene varijacije, određenih promjena devijacije, grešaka kormilarenja, zanosa zbog morske struje i vjetra i dr. Po žiro-kompasu se kurs ispravlja zbog promjene geografske širine i brzine broda uvođenjem korektura ili računskim putem. U oba se slučaja kurs ispravlja radi održavanja broda na kursu pravom koji je ucrtan na pomorsku kartu.

1.7 PRIRUČNICI I POMORSKE KARTE

1.7.1 PRIRUČNICI ZA NAVIGACIJU

Hidrografski instituti pomorskih nacija, među kojima i naš (Državni hidrografski institut) izdaju razne publikacije koje opisuju elemente koji se zbog tehničkih razloga ne mogu tiskati na karti, a potrebni su radi sigurnosti plovidbe. Za navigaciju su neophodan izvor informacija prilikom same pripreme i planiranja plovidbe, pogotovo ako se radi o dužoj plovidbi.

Ako se karta i priručnik ne slažu, treba pažljivo proučiti dotičnu situaciju i osloniti se više na novije podatke. Radi sigurnosti uvijek se uzima nepovoljniji podatak. Priručnici kao i karte, održavaju se u ažurnom stanju na osnovi oglasa za pomorce (Notices to Mariners) koje izdaju hidrografski instituti odnosnih zemalja.

Najvažniji priručnici koji se koriste u navigaciji su:

Katalog pomorskih karata i publikacija

- pruža podatke o izdanim kartama i ostalim navigacijskim publikacijama

Peljar

- daje obavijesti o dotičnom području plovidbe – upute za plovidbu uopće i kroz kanale, geografski opis i orijentaciju, vremenske prilike, magle, struje, sidrišta, signale, propise i druge podatke vezane za sigurnost plovidbe

Popis svjetionika

- daje podatke o pomorskim svjetlima, brodovima svjetionicima i ostalim važnijim signalima i oznakama

Popis radio signala

- sadrži opis radio-postaja u službi navigacije i ostalih pomagala za elektronsku navigaciju s potrebnim uputama

Tablice morskih mijena

- daju mogućnost predviđanja nastupa visokih i niskih voda, visine vode za određeno vrijeme i drugih podataka o morskim mijenama

Pilotske (peljarske) karte – Pilot Charts

- izdaju se u obliku generalnih karata za sjeverni Atlantik i sjeverni Pacifik, južni Atlantik i južni Pacifik te Indijski ocean
- prikazuju navedena područja posebno za svaki mjesec u godini
- karte daju grafički prikaz svih meteoroloških, oceanografskih i navigacijskih podataka potrebnih za sigurnu plovidbu uopće, posebno za izbor najpovoljnije rute

Nautičke tablice

- svrha im je da se što praktičnije i brže rješavaju zadaci iz terestričke i astronomske navigacije

Oglasi za pomorce (Notices to Mariners)

- daju obavijesti pomorcima o svim promjenama koje se javljaju u plovidbenom području
- svrha im je da se u toku godine navigacijske karte, priručnici i ostale publikacije neprestano održavaju u ažurnom stanju

1.8 POMORSKE KARTE

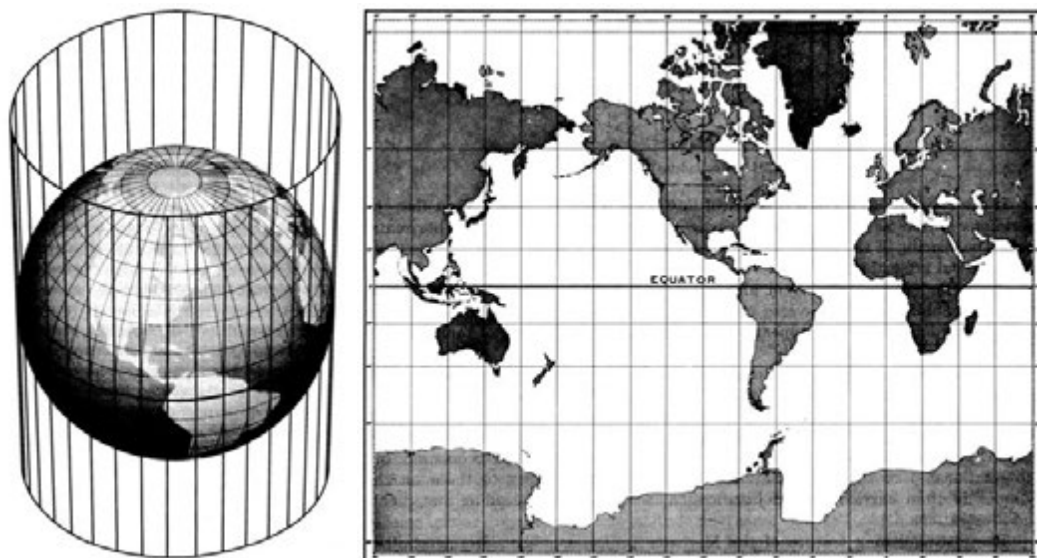
Kartografske projekcije su uvjetovane konstrukcije mreže meridijana i paralela koje služe kao matematička osnova za izradu karte.

Od navigacijske karte se traži:

- mogućnost lakog crtanja loksodrome kao prave linije
- mogućnost mjerenja kutova (trebaju odgovarati kutovima u prirodi)
- mogućnost mjerenja udaljenosti

1.8.1 MERKATOROVA (NAVIGACIJSKA) KARTA

Mreža te karte proizišla je iz prave cilindrične projekcije (projekcije kod koje valjak dodiruje ekvator). Mercator je izračunao matematički, a ne projiciranjem, na koju udaljenost od ekvatora (φ_M) odnosno od susjedne paralele ($\Delta\varphi_M$) treba postaviti iduću paralelu da bi karta bila konformna (kutovjerna), tj. da bi rastezanje karte u svim smjerovima bilo u istom omjeru i time se postigla sličnost likova na karti s istim likovima na sferi.

Osnovne karakteristike mreže Merkatorove karte su:

- ekvator i paralele međusobno su paralelni pravci,
- paralele su međusobno nejednako razmaknute za isto $\Delta\varphi$ na sferi
- između dvije paralele na karti udaljenost ($\Delta\varphi_M$) raste s povećanjem geografske širine za $\sec\varphi$ ($\Delta\varphi_M = \Delta\varphi \sec\varphi$)
- budući da je $\sec 90^\circ = \infty$, pol se na karti ne može prikazati,
- meridijani su međusobno paralelni pravci i za istu vrijednost jednako razmaknuti u svim geografskim širinama
- razvlačenje karte je isto u svim smjerovima, tako da karta vjerno prikazuje kutove što omogućuje da se na karti direktno mjere kursovi i azimuti
- loksodroma je prikazana pravcem
- ortodroma (osim meridijana i ekvatora) je prikazana krivom crtom izbočenom prema polu i na karti se ne može direktno ucrtavati
- udaljenosti se mogu dovoljno točno izravno mjeriti na karti, ali se uvijek mjeri na skali širine i u visini pozicije broda
- površine nisu vjerno prikazane – kako se povećava geografska širina, površine se čine sve veće u usporedbi s površinama u prirodi, ali su likovi na Zemlji i karti slični
- pozicija na karti (φ, λ) ucrtava se u pravokutnom koordinatnom sustavu pomoću navigacijskih trokuta

1.8.2 KLASIFIKACIJA POMORSKIH KARATA

Pomorska karta je umanjeni grafički prikaz određenog plovidbenog područja na ravnini. Ovisno o namjeni karte sadržava sve potrebne elemente za orijentaciju u prostoru i sigurnost plovidbe, pa ih stoga možemo podijeliti na:

Informativne

- ne služe za direktno vođenje broda, nego pružaju korisne informacije za plovidbu, a među njih ubrajamo:
  - peljarske (pilotske) karte,
  - karte struja,
  - meteorološke karte,
  - karte geomagnetskih elemenata.....

Pomoćne karte

- karte pojedinih hiperboličnih navigacijskih sustava (Loran, Decca, Consol),
- bijele karte (za oceansku plovidbu),
- zvjezdane karte

Karte planovi

- krupnog su mjerila i prikazuju manje površine (luke, sidrišta, prolaze...)

Navigacijske karte

- služe za direktno vođenje navigacije tj. za ucrtavanje kursova, azimuta, udaljenosti i pozicija broda, a dijele se na:

Generalne

- prikazuju veće površine oceana i mora s pripadajućim dijelovima obale, pa su obično sitnijeg mjerila.
- na te se karte ucrtava pozicija polaska i dolaska sa kursovima, a tijekom plovidbe se na nju ucrtava podnevna pozicija

Kursne

- sadrže sve važne podatke za vođenje navigacije
- obično prikazuju određena mora s obalom, kao što su kursne karte Jadranskog i Jonskog mora (od br. 151-161 i od br. 171-179)

Obalne

- detaljno prikazuju manje dijelove mora s obalom i osnovno su navigacijsko pomagalo pri plovljenju užim obalnim područjem (npr. naše karte DHI br. Od 100-15 do 100-30)

1.8.3 ELEKTRONIČKE KARTE

Dio je integralnog navigacijskog sustava. Za potpuno korištenje navigacijske karte potrebno je da u sklopu integralnog navigacijskog sustava budu žiro-kompas, satelitski prijemnik sustava GPS i kompjuterizirani radar automatskog plotiranja (ARPA). U ovakvom sklopu moguće je na elektroničkoj karti osim hidrografskih i ostalih elemenata imati prikaz vlastitog i okolnih brodova.

Osnovni podaci na elektroničkoj karti dostupni korisniku su:

- prikaz obale uključujući i lukobrane, pristaništa,
- podaci o dubini mora,
- navigacijska pomagala uključujući plutače, svjetla i oznake na moru,
- radarske i vizualno važne podatke, karakteristike i obilježja, te topografske podatke,
- pličine, grebene, razne kanale,
- linije opasnih pozicija.

Ostali podaci prikazani su numerički:

- nadnevak i točno vrijeme,
- veličina skale koja se koristi,
- brzina i kurs broda,
- udaljenost, vrijeme i položaj do određene točke puta,
- stupanj opasnosti (alarm).

Dodatni podaci koji se mogu dobiti na ekranu vezani za kurs broda:

- kalkulacija pozicije broda i zanošenje broda strujom od kursa,
- plotiranje drugih brodova,
- plotiranje točaka puta,
- udaljenost lijevo i desno od centralne linije kanala,
- dubina ispod kobilice, podaci o plimi i oseci,
- osnovne vremenske informacije.

Obzirom na sve gore navedene mogućnosti, elektronička karta daje sadržajem vizualni video prikaz cjelokupnog područja uz kretanje vlastitog i okolnih brodova u skladu sa odabranim mjerilom.

1.8.4 SADRŽAJ NAVIGACIJSKE KARTE

Navigacijska karta sastoji se od topografskog i hidrografskog dijela, a treba sadržavati:

- naslov karte s općim podacima,
- broj karte i veličinu,
- naslov izdavača i datum publiciranja,
- prave i magnetske ruže s vrijednostima varijacije,
- evidenciju o izvršenim korekturama.

Sadržaj navigacijske karte bitan za vođenje navigacije očituje se u precizno prikazanim grebenima, hridima, granicama sektora vidljivosti pomorskih svjetala, podaci o strujama, važniji orijentacijski objekti, položaj radio i radarskih postaja i raznih plutača.

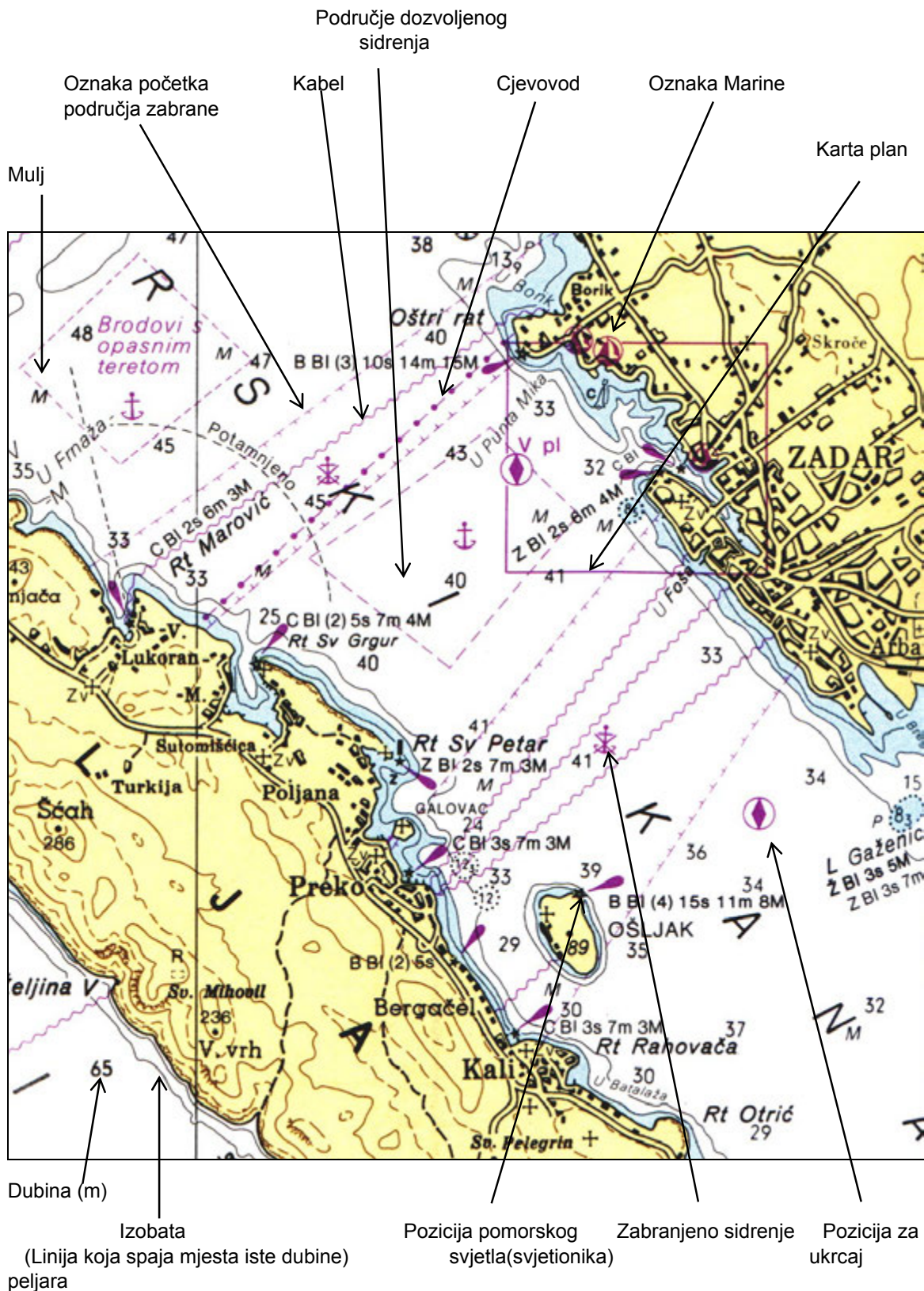
Na svakoj pomorskoj karti označene su dubine i visine u određenom mjernom sustavu. Svi objekti bitni za navigaciju malih dimenzija prikazani su posebnim znakovima koje treba prethodno upoznati.

Prije upotrebe svake karte potrebno je provjeriti nadnevak izdavanja karte i nadnevak zadnje izvršene izmjene (korekcije).

Navigacijska karta sadrži tri osnovne boje:

- žuta – prikazuje kopno,
- bijela – more i
- plava – dubine ovisno o mjerilu karte
- Stare karte u kojima su mjere u fathom-ima i stopama su crno bijele

Prikaz nekih od oznaka na karti:

OBLIČJA OBALE		COAST FEATURES	
z	- zaljev	G	- Gulf
z	- zaton	B	- Bay
U	- uvala		Cove
Tj	- tjesnac		Strait
Pr, Vr	- prolaz, vrata	Pass	- Passage
KAN	- kanal	Chan	- channel
O	- otok	Is	- Island
Pol	- poluotok	Pen	- Peninsula
Rt	- rt, rat	C	- Cape
Gl	- glava	Hd	- Head
Br	- brdo	Mt	- Mountain, Mount
VRSTE DNA		QUALITY OF THE BOTTOM	
P	- pijesak	S	-sand
m M	- mulj, muljevit	M	- Mud, Muddy
š Š	- šljunak	G	- Gravel
k K	- kamenje	St	- Stones
Gr	- greben, grebenast	R	- Rock, Rocky
kor	- koralj	Co	- Coral
šk	- školjke	Sh	- Shells
kam	- kamenice	Oy	- Oysters
dag	- dagnje	Ms	- Mussels
t, T	- trava	Wd	- Sea-weed, Grass
SKRAĆENICE		ABBREVIATIONS	
V ka	- vidi kartu		See chart
V pl	- vidi plan		See plan
Zab	- zabranjeno	prohib	- Prohibited
prib	- približno	approx	- Approximate
T	- privremen	T	- Temporary
Pot	- potamnjeni sektor	Obscd	- Obscured sector
kab	- kabel	kab	- cable length
M	- morska milja	M	- Nautical mile
čv	- čvor	kn	- knot
□□□Lat	- geografska širina	Lat	- Latitude
□□□long	- geografska dužina	Long	- Longitude